

УДК: 336.279 (477) : 330.33.01 : 334.012.6

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ОЗДОРОВЛЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

кандидат економічних наук, доцент Дорогань-Писаренко Л. О.

Полтавська державна аграрна академія, Україна, Полтава

Наведено основні показники, що характеризують сучасний фінансовий стан підприємств в Україні. Охарактеризовано існуючі тенденції щодо банкрутства вітчизняних суб'єктів господарювання та обґрунтовано комплекс заходів з їх оздоровлення. Визначено основні складові процедури фінансового та організаційно-економічного оздоровлення. Наголошено на необхідності комплексного підходу до процесу антикризового управління та оздоровлення підприємств. Сформовано основні принципи оздоровлення неплатоспроможних підприємств з урахуванням їх реального фінансового стану та особливостей господарювання.

Ключові слова: криза, банкрутство, оздоровлення, платоспроможність, фінансовий стан, антикризове управління.

*кандидат экономических наук, доцент Дорогань-Писаренко Л. А.
Современные тенденции банкротства в Украине и направления оздоровления неплатежеспособных предприятий / Полтавская государственная аграрная академия, Украина, Полтава*

Определены основные показатели, характеризующие финансовое состояние предприятий в современных условиях в Украине. Охарактеризованы существующие тенденции относительно банкротства отечественных субъектов хозяйствования и обоснован комплекс мероприятий по их оздоровлению. Определены основные составляющие процедуры финансового и организационно-экономического оздоровления. Отмечена необходимость комплексного подхода к процессу антикризисного управления и оздоровления

предприятий. Сформированы основные принципы оздоровления неплатежеспособных предприятий с учетом их реального финансового состояния и особенностей хозяйствования.

Ключевые слова: кризис, банкротство, оздоровление, платежеспособность, финансовое состояние, антикризисное управление.

PhD in Economic Dorogan-Pisarenko L. A. The current tendencies of bankruptcy in Ukraine and the ways of insolvent companies' sanitation / Poltava state agrarian Academy, Ukraine, Poltava

The article gives the main rates which characterize current financial state of companies in Ukraine. The actual tendencies of bankruptcy of domestic economic subjects are outlined; the complex of sanitation measures is proved. The essential components of financial, organizational and economic sanitation are defined. The necessity of integrated approach to anti-crisis management and sanitation of companies is stressed. The main principles of bankrupt companies' sanitation concerning their real financial state and economic specifics are formulated.

Keywords: crisis, bankruptcy, sanitation, solvency, financial state, anti-crisis management.

Вступ. Трансформаційні перетворення та розвиток різноманітних форм власності та господарювання призвели до появи значного різноманіття підприємницьких структур. Проте в процесі подальшого їх становлення та діяльності значна частина з них виявилася неспроможною функціонувати та забезпечувати самовідтворення. Ці економічні проблеми набули суттєвого загострення на сучасному етапі розвитку економічних відносин в Україні, що обумовлює необхідність та важливе значення антикризового управління підприємствами національної економіки.

Проблеми теорії, методології та практики формування системи антикризового управління висвітлені у працях В. О. Василенка, Ю. Є. Гайворонської, Л. О. Лігоненко, Ю. П. Макаренка, Л. О. Мармұль, Л. М. Ремньової, А. В. Череп, А. Д. Чернявського, О. О. Шапурової, З. Є. Шершньової, А. М. Штангрета.

Вагомий внесок у дослідження питань оцінки фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств зробили Є. М. Андрущак, М. І. Бондар, В. З. Бугай, Н. Г. Волик, О. М. Галенко, Н. А. Гринюк, Л. Л. Гриценко

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є узагальнення теоретичних аспектів характеристики існуючого фінансового стану підприємств задля оцінки їх платоспроможності і визначення напрямів їх оздоровлення з метою ефективного управління ресурсами господарюючих суб'єктів і забезпечення їхнього стійкого розвитку.

Для досягнення такої мети необхідно вирішити наступні завдання: охарактеризувати існуючі тенденції розвитку кризових явищ та банкрутства суб'єктів господарювання; проаналізувати методичні підходи до оцінки фінансового стану підприємств; запропонувати шляхи вдосконалення фінансово-економічної та виробничо-господарської діяльності підприємств в умовах кризових явищ.

Виклад основного матеріалу статті. Здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання, пов'язане з мінливими умовами як внутрішнього, так і зовнішнього середовища та цілою низкою факторів ризику, що можуть спричинити виникнення та розвиток кризових явищ на підприємстві, які значною мірою обумовлюють перспективи його майбутнього розвитку та існування загалом. Сучасні тенденції економічного розвитку створили умови за яких частина суб'єктів господарювання опиняється в становищі нездатності здійснювати поточну господарську діяльність через низькі рівні платоспроможності та ліквідності. В частині випадків такі суб'єкти господарювання опиняються в стані потенційного банкрутства, що негативно впливає як на економічний стан країни так і на рівень соціальної напруги в конкретних регіонах. Процедура визнання підприємства-боржника банкрутом здійснюється в судовому порядку та не завжди завершується його ліквідацією. В окремих випадках завершальним етапом такого розгляду є мирова угода або здійснення заходів з відновлення платоспроможності боржника та його санації.

В табл. 1 розглянемо загальну інформацію щодо розгляду справ про банкрутство господарськими судами України за 2014 рік.

Аналізуючи дану таблицю слід відмітити, про значну кількість проваджень справ про банкрутство, що мали місце у 2014 році, одночасно слід відмітити значну кількість постанов щодо визнання підприємств банкрутами. Так у 2014 році серед справ порушених на вимогу суб'єктів підприємницької діяльності-юридичних осіб 430 справ завершилися визнанням боржника банкрутом, серед справ порушених органами державної податкової служби у 211 випадках підприємство-боржник було визнано банкрутом.

Таблиця 1

**Результати розгляду справ про банкрутство господарськими судами України
за 2014 рік [1]**

Порушено кредиторами	Кількість справ, закінчених провадженням	у тому числі:				Винесено постанови про визнання банкрутом у звітному періоді	у тому числі:	Кількість розглянутих справ, з яких оскаржувались дії
		залишено без розгляду	припинено:				зі справ, закінчених провадженням	
			із затвердженням звіту керуючого санацією	із затвердженням мирової угоди	із затвердженням звіту ліквідатора			
суб'єктами підприємництва - юридичними особами	753	29	4	28	610	430	77	25
суб'єктами підприємництва - фізичними особами	151	2	-	4	120	48	11	18
органами державної податкової служби	399	1	-	8	368	211	47	13
банківськими установами	96	1	-	2	86	78	6	3
Пенсійним фондом України та його відділеннями	428	1	-	3	401	50	11	13
іншими	92	13	-	4	69	55	7	1

Незважаючи на визнання боржника банкрутом в більшості випадків це не

дає гарантію повернення кредитних ресурсів та не забезпечує задоволення вимог усіх кредиторів, існує частина тих хто залишається не задоволений процесом ліквідації. Одночасно відбувається зростання безробіття та соціальної напруги. На нашу у разі виникнення ситуації із неплатоспроможністю боржника перш за все потрібно здійснювати заходи з його оздоровлення і лише як крайній випадок – ліквідація через процедуру банкрутства. В сучасних умовах економічного розвитку слід відмітити майже повну відсутність ефективних заходів оздоровлення підприємств. Існуючі методики оздоровлення на практиці майже ніколи не застосовуються або в результаті низької кваліфікації управлінського персоналу застосовуються в обмеженому вигляді.

Існує певна неоднозначність трактування поняття «оздоровлення підприємства». На нашу думку, оздоровлення підприємства є багатовекторним поняттям, що включає в себе різні аспекти покращення фінансово-господарської діяльності. Доцільно виокремлювати три ключові напрями здійснення процедури оздоровлення:

- виробничо-технічне оздоровлення;
- організаційно-управлінське оздоровлення;
- фінансове оздоровлення.

Дані процедури можуть бути проведені керівництвом підприємства незалежно від наявності ознак окремих видів криз та забезпечувати як кінцеву мету – зростання конкурентоспроможності.

Як зазначає Л. І. Шваб, метою виробничо-технічного напряму оздоровлення є досягнення належного рівня виробничого потенціалу, захоплення сегменту ринку та його заповнення високоякісною конкурентоздатною продукцією на основі запроваджень новітніх досягнень науки та техніки [7, с. 518].

Виробничо-технічне оздоровлення характеризується комплексом заходів, основною метою проведення яких є досягнення нового рівня ефективності технологічних процесів за рахунок оновлення, в першу чергу, виробничої матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання.

Процедура виробничого оздоровлення включає наступні компоненти:

1. Проведення технічного переозброєння підприємства, запровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. У прибуткових суб'єктів господарювання джерелом такого оновлення може бути нерозподілений прибуток або залучені інвестиційні ресурси, у збиткових підприємств або підприємств з низьким рівнем рентабельності – такі процедури можуть бути здійснені за рахунку операційного чи фінансового лізингу або за кошти інвесторів, при чому таке оздоровлення збиткових підприємств доцільно здійснювати лише у випадках, коли основною причиною негативного фінансового результату є технологічна несталість, а не інші складові ринкового середовища.

2. Удосконалення технологічних процесів з метою підвищення якості та кількості отриманої продукції та одночасне зниження витрат на виробництво та собівартість одиниці продукції (такі процедури здійснюються через придбання патентів та ліцензій на нові види продукції і є доцільними для господарюючих суб'єктів, що мають свою нішу на ринку певної продукції, але бажають освоїти нові ринки – розширити сегмент збуту та, як наслідок, забезпечити зростання фінансового результату).

3. Важливим заходом технологічного оздоровлення є оптимізація структури основних виробничих засобів, результатом якої є ліквідація (продаж або списання) тих елементів майна, що не використовуються (та не очікується, що будуть використовуватися в майбутньому) і потребують витрат на своє утримання, а також ліквідація тих засобів, модернізація та технічне переозброєння яких потребуватиме більшого обсягу фінансування, ніж будівництво більш сучасних об'єктів з подібним напрямом використання.

Організаційно-управлінський напрям оздоровлення має забезпечувати ефективний підбір кадрів, їх підготовку, навчання та перепідготовку з метою забезпечення належного рівня конкурентоздатності підприємства [7, с. 519].

Організаційно-управлінське оздоровлення характеризується системою заходів, що передбачають створення ефективної ієрархії структури апарату

управління, підвищення якісного складу як керівництва, так і рядових працівників, оптимізація їх чисельності відповідно до існуючих потреб, а також формування позитивного ставлення до підприємства як з боку працівників, так і з боку територіальної громади.

До процедур, що пов'язані з організаційно-управлінським оздоровленням, слід віднести наступні заходи:

1. Забезпечення керівного апарату висококваліфікованими кадрами, що здатні як об'єктивно оцінити існуючу ситуацію, так і прийняти якісні оперативні рішення стосовно ситуації, що виникла. Важливою складовою ефективного управління є побудова чіткої ієрархічної структури, в якій буде конкретно визначений рівень підпорядкованості як цілих структурних виробничих підрозділів, так і безпосередньо працівників, а також матиме місце розподіл прав та обов'язків між всіма учасниками апарату управління.

2. Підвищення рівня кваліфікації існуючих працівників з метою відповідності їх професійних характеристик потребам підприємства. Даний аспект досягається, в першу чергу, через підбір персоналу виключно на основі їх якісних характеристик, а також через підвищення кваліфікації існуючого апарату управління та безпосередніх виконавців.

3. Підвищення мотивації до результатів праці, а також «поваги» як до самого підприємства, так і до його керівництва. Даний напрям здійснюється через стимулювання працівників рівнем заробітної плати, а також наявністю чітко визначеної системи преміювання за результат, якість та терміни виконання робіт. Важливе значення також має соціальний захист працівників через використання системи невиробничих основних засобів (їдальні, побутові приміщення працівників).

Під фінансовим оздоровленням Т. В. Пепа та В. О. Федорова розглядають сукупність заходів залучення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів з метою надання допомоги фінансового характеру підприємству та забезпечення ефективності його функціонування [6].

Серед російських науковців Е. С. Минаев та В. П. Панагушин дають

наступне визначення поняття фінансового оздоровлення – сукупність процедур, що здійснюються на добровільних засадах підприємством-боржником та його кредиторами для врегулювання відносин через невиконання суб'єктом господарювання своїх боргових зобов'язань [4]. На нашу думку, таке визначення є неповністю коректним, оскільки передбачає тимчасове усунення певних негараздів стосовно здійснення поточних розрахункових операцій. При такому підході залишаються невирішеними питання ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Такий односторонній підхід не забезпечить реального оздоровлення суб'єкта господарювання, а лише відстрочить існуючі кризові явища і може бути застосований для підприємств, що в дію певних випадкових обставин опинилися у стані поточної неплатоспроможності та не мають інших ознак проявів кризових явищ.

Інші науковці в своїх публікаціях визначає фінансове оздоровлення як можливість для суб'єкта господарювання нівелювати агресивний вплив конкурентного середовища [2]. На нашу думку, таке визначення не є комплексним, оскільки не визначає, який саме комплекс заходів може забезпечити стійкий економічний розвиток. Крім того, в реальних умовах господарювання неможливо усунути вплив конкурентів, а можна лише намагатися в такій конкурентній боротьбі зайняти домінуюче положення та отримати певні конкурентні переваги.

Ми вважаємо, що фінансове оздоровлення має визначатися як комплекс заходів, що мають на меті поліпшення показників виробничо-фінансової діяльності, що здійснюється через забезпечення прибутковості та, як наслідок, зростання рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, а також оптимізацію та реструктуризацію боргових зобов'язань підприємства.

До заходів, що забезпечують фінансове оздоровлення, слід віднести:

1. Підвищення рівня прибутковості (усунення збитків). В більшості випадків дані заходи є наслідком технічного оздоровлення та передбачають ефективне функціонування системи збуту товарів та формування собівартості.
2. Зміцнення рівня фінансової стійкості підприємства. Досягається

шляхом формування оптимальної структури капіталу, що можна досягти шляхом зростання суми власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку або додаткових внесків учасників, а також виваженої політики керівництва стосовно використання для фінансування своєї діяльності зовнішніх ресурсів. Для збиткових підприємств можливість швидкого проведення даної процедури є надзвичайно сумнівною.

3. Дотримання відповідних рівнів платоспроможності та ліквідності через наявність паритетного співвідношення між обсягами зобов'язань, що мають бути погашені та обсягом платіжних засобів, що можуть бути для цього використані.

4. Дотримання високого рівня ділової активності підприємства. Досягається шляхом пришвидшення оборотності усіх елементів активів, а також наявність чіткого паритету між обсягами дебіторської та кредиторської заборгованості.

У зв'язку з низьким рівнем прибутковості (чи навіть збитковістю) більшість суб'єктів господарювання, що знаходяться в кризовому стані, не мають змоги використовувати кредитні ресурси чи залучати інвесторів. Як наслідок, процедура виведення з кризи або пом'якшення її наслідків затягується на тривалий період часу або взагалі завершується ліквідацією такої господарської одиниці. У випадку недоцільності застосування дій з оздоровлення під час організації процедури банкрутства необхідно максимально забезпечити збереження цілісності майнового комплексу ліквідованого підприємства, що дасть змогу оперативно відновити виробничі відносини.

Висновки.

Враховуючи все вищезазначене слід наголосити, що процедура оздоровлення окремих суб'єктів господарювання залежить від стадії та проявів кризи, в якій вони опинилися, та може бути проведена як за рахунок ресурсів самого підприємства, так і з використанням кредитних ресурсів чи коштів інвесторів. При цьому слід враховувати, що залучення значних обсягів

інвестицій знижує рівень незалежності керівництва та власників в напрямку прийняття стратегічних управлінських рішень. Одночасно кредитні ресурси для більшості підприємств можуть виявитися занадто дорогими, що в кінцевому результаті поглибить рівень економічних негараздів. Важливим інструментом уникнення поточної неплатоспроможності окремого суб'єкта господарювання є активне використання платіжного календаря. Такий інструмент дасть змогу визначати майбутні грошові надходження, а також необхідну потребу у грошових коштах на цей же період, що дозволить визначати можливі нестачі фінансових ресурсів в майбутніх періодах та дасть змогу завчасно вирішити проблему з їх отриманням.

Література

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд господарських справ Форма № 1-МС за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/
2. Леміш А. М. До питання про визначення економічної сутності поняття „фінансове оздоровлення” підприємств / А. М. Леміш // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 12 (55). – С. 71–77.
3. Любенко Н. М. Експрес-діагностика неплатоспроможності підприємства в організаційно-правовому механізмі банкрутства / Н. М. Любенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 9 (112). – С. 139–142.
4. Минаев Э. С. Антикризисное управление : учебн. пособ. для технических вузов / Э. С. Минаева, В. П. Панагушин. – М. : Прибор, 1998. – 458 с.
5. Островська О. Антикризове фінансове управління в умовах економічної нестабільності / Ольга Островська // Ринок цінних паперів в Україні. – 2009. – № 5–6. – С. 83–88.
6. Управління фінансовою санацією підприємств: навч. посіб. / [Т. В. Пепа, В. О. Федорова, А. Б. Кондрашихін, О. В. Андрєєва]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 440 с.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Л. І. Шваб. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.

References:

1. Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad hospodarskykh sprav Forma № 1-MS za 2014 rik [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/
2. Lemish A. M. Do pytannia pro vyznachennia ekonomichnoi sutnosti poniattia „finansove ozdorovlennia” pidpriemstv / A. M. Lemish // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2005. – № 12 (55). – S. 71–77.
3. Liubenko N. M. Ekspres-diahnostyka neplatospromozhnosti pidpriemstva v orhanizatsiino-pravovomu mekhanizmi bankrutstva / N. M. Liubenko // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2010. – № 9 (112). – S. 139–142.
4. Mynaev E. S. Antykryzysnoe upravlenye: uchebn. posob. dlia tekhnicheskikh vuzov / E. S. Mynaeva, V. P. Panahushyn. – M.: Prybor, 1998. – 458 s.
5. Ostrovska O. Antykryzove finansove upravlinnia v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti / Olha Ostrovska // Rynok tsinnykh paperiv v Ukraini. – 2009. – № 5–6. – S. 83–88.
6. Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstv: navch. posib. / [T. V. Pepa, V. O. Fedorova, A. B. Kondrashykhin, O. V. Andrieieva]. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. – 440 s.
7. Shvab L. I. Ekonomika pidpriemstva: navch. posib. dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv / L. I. Shvab. – K.: Karavela, 2004. – 568 s.